

MELANASÎ

Melayê Cizîrî û Mîrasa Wî

Edîtor

Abdulhadi Timurtaş, Yakup Aykaç, Hemin Omar Ahmad

MELANASÎ

Melayê Cizîrî û Mîrasa Wî

Weşanên Peywend: 235 | 4

Gerînendeyê Giştî: M. Xalid Sadînî

Edîtor: Abdulhadi Timurtaş, Yakup Aykaç, Hêmin Omar Ahmad

Rûpelsazî: Erdal Yıldız

Bergsazî: Aytaç Aykaç

Çapa 1 | Wan, 2023

ISBN: 978-625-6963-78-8

Sertifika No: 42488

© Weşanxaneyê Peywend

Çap: Bizim Büro Basımevi ve Matbaacılık

PEYWEND

Maraşel Fevzi Çakmak Cad. Özok Kültür Sitesi No 28/B İpekyolu /Van

   [peywendkitob](https://www.peywendkitob.com)
[peywend.com](https://www.peywend.com)

MELAYÊ CİZİRÎ'NİN “ÎRO JI CEMALA TE DİLÊ MIN BI BİRÎN E” ŞİİRİ ÇERÇEVESİNDE HZ. PEYGAMBER

Ahmet ÖZDEMİR*

Giriş

Melayê Cizîrî'nin miladi 17. yüzyılın ortalarında yaklaşık olarak 1640 yıllarında vefat ettiği tahmin edilmektedir. Meşhur *Divan* isimli eserinde kendi adını Ahmed olarak belirtmiştir. Aynı eserde genellikle “molla” kelimesinin karşılığı olan “mela”, bazen da aşk ve sevgi oklarının hedefi anlamındaki “nişânî” mahlaslarını kullanmıştır. Ancak daha çok “Cizreli İmam” anlamında “Melayê Cizîrî” nisbesi ile şöhret bulmuştur. Başta Cizre, Diyarbakır, Siirt, Van ve Hakkari'yi kapsayan coğrafya olmak üzere Irak ve Suriye'de ilim tahsil ettiği düşünülmektedir. Kabri, bir dönem ders verdiği Şırnak'ın Cizre ilçesindeki Kırmızı Medrese'de bulunmaktadır. Günümüzde Cizre'de Kırmızı Medrese (Medresa Sor) ve Melayê Cizîrî'nin kabri, önemli bir ziyaretgâh haline gelmiştir. Çok yönlü bir medrese alimi olduğunu bilinen Cizîrî'nin *Divan* isimli eseri, klasik Kürt edebiyatının şah eseri olarak görülmüştür. Şiir alanında üstün bir kabiliyete sahip olan Mela, tasavvufta da Sühreverdî (ö. 632/1234) ve İbn Arabî (ö. 638/1240) gibi alimlerin etkisinde kalmış ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye (ö. 672/1273) de benzetilmiştir.¹

* Doç. Dr., Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı.
e-mail: ozdemirahmet73@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7281-0916>.

1 Mele Ahmed Buhtî Zivingî, *el-Akdu'l-cevherî fi şerhi Divani'ş-şeyh el-Cezeri* (İstanbul: Nubihar, 2013), 1/9-19; Tehsin İbrahim Doskî, *Şerhâ Diwanâ Melayê Cizîrî* (Dihok: Komelegeha Ferhengê Ya Ahmedê Xanî, 2018), 7-16; M. Nesim Doru, *Melayê Cizîrî Hakikat ve Mecaz Arasında Bir Sofî'nin Portresi* (İstanbul: Nubihar, 2016); Abdurrahim Alkış, *Melayê Cizîrî'nin Divanında Tasavvufî Mazmunlar* (İstanbul: Nubihar, 2014); Ruhullah Öz, *Sufînin Akidesi (Molla Ahmed El-Cizîrî Örneği)* (Mardin: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2019), 5 ve dv; “M. Sait Özervarlı, “Molla Cezeri”, TDV İslâm Ansiklopedisi” (Erişim 28.11.2022).

Bu çalışmada “*Îro ji cemala te dilê min bi birin e*” isimli şiiri çerçevesinde Melayê Cizîrî’nin Hz. Peygamber’e bakışı tespit edilmeye çalışılmıştır. Şiir, 15 beyitten oluşmakta olup aruz vezninde hazec bahri üzere yazılmış ve kalıbı mef’ûlun, mefâ’îlun mefâ’îlun fe’ûlun şeklindedir. Hz. Peygamber’e bir naat şeklinde yazılmış olan şiirde sade bir üslup kullanılmıştır. Mela’nın şiirlerinde genellikle girift ve ağır bir üslup seçilirken bu şiirde son derece sade bir dil tercih edilmiştir. Dolayısıyla şiirin üslup açısından Mela’nın diğer şiirlerine benzemediğini ifade etmek gerekir. Konu hakkında kıymetli çalışmaları olan Tahsin İbrahim Doski’nin belirttiğine göre bu şiir, günümüzde *Divan*’ın matbu olan nüshalarında ve eski el yazmalarında yer almamıştır. Ancak başkasına ait bazı eserlerde bu şiir, Melayê Cizîrî’ye nispet edilmiştir. Örneğin hicri 1181, 1272 veya 1282 yılında yazıldığı belirtilen Muhammed b. Mesihâ’nın *Keşkül* isimli eserinde “*Îro ji cemâla te*” şiiri, Mela’ya nispet edilmiştir. Yine Mele Taha el-Kuvîlî isimli medrese alimi de şiiri, Mela’nın *Divan*’ına bir mülhak/ziyade olarak eklemiştir.² Doski’ye göre bu şiirin Mela’nın yazılan ilk şiirlerinden biri olması muhtemeldir. Dolayısıyla şiir, arzu edilen seviyede görülmediği için *Divan*’a eklenmemiş olabilir. Başka bir ihtimal ise şiirin, Melayê Cizîrî dışında künyesi “Mela” olan başka bir kişiye ait olabilme olasılığıdır. Buna göre belki de insanlar şiiri, isim benzerliğinden yanlışlıkla Melayê Cizîrî’ye izafe etmişlerdir. Tabi söz ettiğimiz ihtimalleri destekleyecek herhangi bir delil bulunmamaktadır. Tahsin İbrahim, söz konusu ihtimalleri ifade ettikten sonra “*Îro ji cemâla te*” şiiri, tahkik edip yayınladığı ve şu an matbu olan Mela’nın *Divan*’ına eklemiştir.³ Şiirin Mela’ya aidiyet meselesinin ileride yapılacak çalışmalarla daha da netleşeceğini ümit ediyor ve şiiri muhteva açısından ele almak istiyoruz.

Mela’nın Hz. Peygamber Tasavvuru

Şiirin ilk beyiti “*Îro ji cemâla te dilê min bi birin e*” şeklinde başlamaktadır. Son beyit ise “*Carek tu şefa’et ke bi navê xwe ji bu min*” olup toplamda on beş beyitten oluşmaktadır. Mela’nın nasıl bir Peygamber tasavvuruna sahip olduğunu şiirin muhtevasından hareketle tespit etmeye çalışacağız. Dolayısıyla şiirdeki beyitleri, matbu olduğu sıraya göre değil de muhteva açısından incelemek istiyoruz. Tespit ettiğimiz kadarıyla şiirin muhtevasını şu başlıklar altında incelemek mümkündür.

2 Melayê Cizîrî, *Dîwân*, thk. Tehsin İbrahim Doski (İstanbul: Nûbihar, 2019), 219; Doski, Şerhâ Diwanâ Melayê Cizîrî, 3/378; Anas Mohammad Sharif Doski, “Fennu’l-medhiyye inde’l-cezerî”, *Aşkın Müftüsü Mela*, ed. İbrahim Baz vd. (Ankara: Cizre Belediyesi, 2023), 333-344.

3 Cizîrî, *Dîwân*, 219; Doski, Şerhâ Diwanâ Melayê Cizîrî, 3/378.

1. Hz. Peygamber Sevgisi ve Ona Duyulan Özlem

Şairleri naat yazmaya sevk eden sebeplerin başında Hz. Peygamber'e duyulan sevgi gelmektedir.⁴ Kur'ân-ı Kerim'in birçok ayetinde Hz. Peygamber'in ahlâkı ve üstün şahsiyeti methedildiğinden Cenâb-ı Hakk'ın da habibi olan Resûl-i Ekrem'e duyulan bu sevgi, aynı zamanda Allah'ın arzusuna uymayı da ifade etmektedir.⁵ Mela, şiirin ilk beytinde Hz. Peygamber'e olan sevgisini dile getirmektedir. Hz. Peygamber'in cemali ya da onu duyulan özlemden dolayı Mela'nın gönlü hasret, keder ve hüznle doludur. Hatta söz konusu özlem ve hicran ateşi, Mela'nın gönlünü yaralamıştır:

İro ji cemâla te dilê min bi birin e

Ellâh! çi habîbi çi tabîbi vekevin e

Bugün senin cemalinden dolayı yüreğim yaralıdır

Allah! Sen ne güzel yar ve tabipsin gönlümü tedavi et

Beyitte kaştedilen kişi Hz. Peygamber'dir. Bir yazmada "*ji cemâla te*" ifadesi yerine "*ji murada te*" yer almıştır. Buna göre beyti; "Seni (Hz. Peygamber) murat ettiğim için kalbim yaralıdır" şeklinde anlamak mümkündür. Devamında Mela, Allah'a imdat eylemekte ve derdini O'na arz etmektedir. Yüce Allah'ın dertler için en iyi tabip ve dost (habib) olduğunu ifade etmekte ve dolayısıyla Allah'tan kendi derdi için derman istemektedir. Tasavvufta bazı alimlere göre Hz. Peygamber hayatta olmazsa dahi onu görmek (yakaza) mümkündür.⁶ Muhtemeldir ki Mela da Allah'tan Hz. Peygamber'i rüyasında ya da yakazeten kendisine gösterilmesini isteyerek kalbindeki hasret, keder ve özlemin giderilmesini istemektedir.⁷ Böylece gönlündeki yaranın şifasını bulmuş olacağını ümit etmektedir. Aşağıdaki beyitten bu durum daha açık bir şekilde anlaşılmaktadır:

4 Mustafa Çiçekler, "Na't", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV, 2006), (Erişim 16 Mart 2023); Bayram Kanarya, "Manzûm Bir Metnin Rivayet Kaynakları Üzerine Bir İnceleme: Molla Halil es-Siirdî'nin Nehcî'l-Enâm İsimli Eserinde Rivayetlerin Etkisi", *Journal of Eastern Anatolia Social Sciences Trends Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi* 2/2 (2018), 64-79.

5 Hz. Peygamber'i öven ayetler için bk. Kalem, 4; Âl-i İmrân, 107, 164; Ahzâb, 21, 56.

6 Ömer Sami Uzuner, «Hz. Peygamber'i Rüyada Görmeye Dair Tasavvufî Yorumlar ve Ru'yet-i Nebî Hadisi Bağlamında Yusuf b. Yakub el-Halvetî'nin Risales», *Hadis ve Şiir Araştırmaları* 7/1 (2021), 7-26; Sevdâ Aktulga Gürbüz, "İmâm Süyûtî'nin Tasavvuf Risalelerinde Yakaza Anlayışı", *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (2020), 173-200.

7 Doskî, Şerhâ Diwanâ Melayê Cizirî, 3/378-9.

Carek tu nezerde li me miskîn u xerîban
Berde tu ji hepsê u ji zindanê derine
 Bir defa biz miskin ve gariplerin gönlüne nazar eyle
 Bırak bizleri hapis ve zindandan salıver

Mela, Hz. Peygamber'in sevgisi için yanıp tutuşan kalbinin durumunu, birçok nimetten mahrum kalan garip ve miskin kimselerin haline benzetmiş ve ondan ayrı kalmanın kendisine adete hapis ve zindan hayatını yaşattığını dile getirmektedir. Hz. Peygamber'den kendisine şefkat ve merhamet nazarıyla bakmasını ve kalbinin şifası için manevi alemde gönlüne nazar etmesini istemektedir. Mela Hz. Peygamber'i görmeyi her daim hayal etmekte ve gönlü sürekli yaşadığı ızdırapla inlemektedir. Hz. Peygamber sevgisini, tasavvuf-ta da yaygın olarak kullanılan "kırmızı gül" metaforuyla izah etmiştir.⁸ Narin ve güzelliğin sembolü olan kırmızı güllerin Hz. Peygamber'in sevgisini ifade etmede adeta yetersiz kaldığını belirtmiştir:

Dâim ji xiyala te me sed nâle di dil dan
Lewra ji misâla te çi sorgul me nedine
 Her daim senin hayalinle gönlümüz inlemekte
 Onun için senin gibi kırmızı gül hiç görmedik

Mela'ya göre Hz. Peygamber'e olan özlemden dolayı ızdırap çeken sadece kendisi değildir. Hz. Peygamber'in en yakınındaki dostları ve arkadaşları da kendisine olan sevgiden dolayı gönülleri inlemekte ya da hicran ateşiyle yanmaktadırlar. Şu mısralar bu durumu ifade etmektedir.

Ebûbekr u 'Umer her du ji hubba te dinalin
Meqtûl ji firâka te çi 'Usman u Eli ne
 Ebubekir ve Ömer senin sevginden inlemekteler
 Ali ve Osman ise senin firakından ölmüşler (şehitler)

İslam'ın ilk iki halifesi Ebubekir ve Ömer, Hz. Peygamber'in yanında Medine'de metfundur. Her ikisi adeta Hz. Peygamber'in sevgisiyle inlemektedirler. Diğer iki halifeden Osman, Medine'deki Baki' mezarlığında Ali ise Irak'ın Kufe şehrinde medftundur. Mela'ya göre onlar, Hz. Peygamber'den uzakta oldukları için adeta hicran ateşinden ölmüşlerdir (şehit olmuşlardır). Mela'nın tasvirine göre Hz. Peygamber'in sevgisi yanındaki aşıkları inletir, uzaktakileri ise adeta ayrılık ateşiyle yakmaktadır.⁹

8 "Cemal Kurnaz, "Gül", TDV İslâm Ansiklopedisi" (Erişim 05 Mart 2023).

9 Doskî, Şerhâ Diwanâ Melayê Cizirî, 3/381-2.

2. Varlığın Mayası ve İnsanlığın Kemal Noktası Nur-i Muhammediyye

Tasavvufta önemli konulardan biri de Nur-i Muhammedî ya da hakikat-i Muhammediyye meselesidir. Bu düşünceye göre kâinata var olan her şey Nur-i Muhammedî'den yaratılmıştır. Varlığın mayası Hz. Peygamber'in hakikati ya da nurudur. Yüce Allah, varlığı yaratmadan kendi nurundan bir parça ayırmış ve ondan Hz. Peygamber'in nurunu yaratmıştır. Daha sonra kâinata var olan tüm varlık o nurdan yaratılmıştır. Dolayısıyla Hz. Muhammed, kâinata en değerli varlık olup ve insanoğlunun en kemal noktasını temsil etmektedir. Buna göre Allah, Hz. Muhammed'e nübüvveti müjdelediği vakit Hz. Âdem henüz yoktu. Zamanın akışıyla Hz. Muhammed, bütünüyle hem ruhen hem de cismen zuhura gelmiştir. Böylece hakikat-i Muhammediyye tüm nebi ve resuller vasıtasıyla ortaya çıkan şeriatların evveli ve batını olmuştur.¹⁰ Mela'ya göre Hz. Peygamber, tüm varlığın ve hatta nebilerin de serveri ve en üstünüdür. Kâinat dahi onun hürmetine yaratılmıştır. Yerdekiler ve göktekiler dahil herkes ona hayrandır. Bu durumu şu beyitlerle ifade etmiştir:

Ger dê tu nebuya ne dibu çerxê bi daire
Sergeşte ji şewqê ne tenê ne felekine
Şayet sen olmasaydın bu dönen çark/felek olmazdı
Sana hayran olanlar sadece bu felekte olanlar değildir

Bazı mevzu rivayetlere göre Hz. Muhammed'in nübüvvet nuru, Hz. Adem'den itibaren peygamberler ve sülale boyunca nakledile gelmiştir.¹¹ Söz konusu rivayetlere göre tüm nebileri değerli kılan aslında Hz. Peygamber'in bu nurudur. Mela'ya göre Yusuf'u Yakub'a şirin yapan durum da budur:

Misli te ne Âdem u ne İbrâhîm u Nûh'in
Yûsuf bi te mahbûb u li Ye'qûbi şirin e
Ne Âdem ne İbrahim ne Nuh mislin değildir
Yusuf senden dolayı Yakub'a mahbub ve şirindir

Nakledilen bazı sahih olmayan rivayetlere göre Hz. Âdem tövbe ettiğiinde

10 Muhyiddin Muhammed b. Ali el-Arabî İbnü'l-Arabî, *Fusûsu'l-Hikem* (Kahire: Daru'l-Afâk, 2016), 214 ve dv; Mehmet Demirci, "Hakikat-i Muhammediyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997), (Erişim 27.10.2022), 15/179-180.

11 Bk. Ebu'l-Farac Cemaluddin Abdurrahman b. Ali İbnü'l-Cevzî, *el-Mevdû'ât*, thk. Abdurrahman Muhammed Osman (Medine: Mektebetu's-Selefiyye, 1966), 1/281; Nureddin Ali b. Muhammed el-Kinânî İbn Arrâk, *Tenzihu's-şeri'a*, thk. Abdulvehhab Abdullatif ve Abdullah Muhammed Sadik (Beyrut: Daru'l-kutubi'l-İlmiyye, 1399/1979), 1/321.

Hz. Muhammed'in ismi hatırına Allah'tan bağışlanma dilemiştir. Allah ona Hz. Muhammed'i nereden tanıdığını zira henüz onu yaratmadığını sorunca Hz. Âdem kendisi yaratıldığı zaman semaya baktığını ve arş üzerine “*lâילה ilallah Muhammedun rasullullah*” yazılı olduğunu gördüğünü söylemiştir. Rivayete göre Allah, onun tövbesini kabul etmiş, onu bağışlamış ve ey Âdem! Şayet Muhammed olmasaydı seni yaratmazdım demiştir.¹² Mela söz ettiğimiz rivayete işarette bulunarak Hz. Muhammed'in üstünlüğünü belirtmiş ve Allah'ın, birçok günahkâr kişiyi Hz. Peygamber hürmetine bağışladığını belirtmiştir:

Ismê te ye mektûb digel ismê Xwudayi
Çend muznib u 'âsi bi wi navi xefîrîne
 Allah'ın ismiyle beraber yazılmış olan senin adındır
 O isim hatırına birçok günahkâr ve asi bağışlanmıştır.

Yukarıdaki beyitlerden de anlaşıldığı üzere Mela, İbnü'l-Arabî ve Sühreverdî gibi tasavvuf alimlerin izinden gitmiş ve Nur-i Muhammedî meselesini benimsemiştir. Dolayısıyla Hz. Muhammed'in nur açısından tüm alemin mayası hükmünde olduğu, kâinatın onun hürmetine yaratıldığı ve onun Âdem, İbrahim, Nuh gibi ulu'l-azm peygamberler dahil herkesten üstün olduğunu belirtmiştir.¹³ Mela'nın bu bakışı tasavvuf alimleri arasında yaygındır. Nur-i Muhammedî, Hz. Peygamber'e duyulan sevgi ve muhabbetin sonucu oluşmuş bir düşünce sistemidir. Özellikle bazı alimler tarafından ciddi bir şekilde eleştirilmiştir. Konuyla alakalı delil olarak ileri sürülen “kenz”, “levlâke”, “kuntu nebiyyen” olarak bilinen rivayetler, sahih olmayıp sıhhat açısından ciddi problemleri vardır ve konuyu destekleyecek kıvamda değildir.¹⁴ Dolayısıyla Nur-i Muhammedî meselesinin itikadi bir konu olarak görülmemesi gerektiği kanaatindeyiz. Hz. Muhammed'e duyulan sevgi ve muhabbetin bir sonucu olarak tasavvuf ve edebiyatta gelişmiş bir düşüncedir. Duygusal hareket edip Hz. Peygamber'i Kur'an ve sahih hadislerle muhalif ve tamamen beşer üstü gösteren yaklaşımlardan sakınmak gerekir.

12 Ebu Abdillâh el-Hakim Muhammed b. Abdillâh Nisâbü'rî, *el-Mustedrak ala's-sahihayn*, thk. Mustafa Abdulkadir (Beyrut: Daru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1990), 2/672 (no: 4228).

13 Doskî, Şerhâ Diwanâ Melayê Cizîrî, 3/380.

14 Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed Dârekutnî, *el-İlel*, thk. Mahfuzurrahman Zeynullah es-Selefî (Riyad: Dar Tayyibe, 1985), 14/73; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şeri'a*, 1/148; Muhammed Abdulhay el-Leknevî, *el-Asâru'l-merfû'a fi ahbari'l-mevzu'a*, thk. Muhammed Said Zağlul (Bağdat: Mektebetu's-Şark, 2010), 45; Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları* (Ankara: TDV, 2013), 124-135; Ahmet Özdemir, “Melayê Cizîrî Divanında Nür-i Muhammedî”, *Aşkın Müftüsü Mela*, ed. İbrahim Baz vd. (Ankara: Cizre Belediyesi, 2023), 133-150.

3. Alemin En Değerli İncisi ve Kâinatı Aydınlatan Rehber

Mela'ya göre Hz. Peygamber kâinatta en değerli varlıktır. Bunu "varlık denizinde en değerli inci" şeklinde ifade etmiştir. Ona göre varlık alemi içerisinde Hz. Peygamber değerinde bir inci bulunmamaktadır. Dolayısıyla bize düşen Medine yolunu tutup onun izinden gitmektir:

Xeyri te nehin der sedefê behrê vucûdê
Lew lazime em qesdê bikin rahi Medine
Varlık deryasında senden başka inci yoktur
Dolayısıyla bizlere düşen Medine'ye revan olmaktadır

Mela, Hz. Peygamber'in gelişini karanlığı gideren bir nura, ışığa benzetmiştir. Hatta kainattaki tüm ışık kaynakları, aslında Hz. Peygamber'in nuru karşısında sönüktürlər. Güneş ve ayın yüzlerindeki ışık dahi Hz. Muhammed'in yüzündeki yansımadır:

Şems u qemeran şu'le ji ruyê te bu
Yelmum ji te bu mum u şemal ji eysine
Güneş ve ay ışığını senin nurundan almıştır
Çıra ve mum senden ışığını alıp aydınlanmakta

'Eksê ji ruxê te şeb u ruzan we dixwazin
Hindi ku hene cumletê mir'ât u 'eyine
Senin nurundan yansımaları alır gece gündüz
Yeryüzünde var olan tüm ayna ve yansımalar

Hz. Peygamber, nübüvvetle görevlendirilince kâinatı aydınlattı ve yeryüzündeki her türlü haksızlık, zülüm ve şirki giderdi adeta her yeri adaletle doldurdu. Hz. Muhammed'in dünyaya gelişi karşısında Cennet dahi sevinçten süslenmeye ve onun için hazırlık yapmaya başladı:

Gava ku tu hati u buye runahi li her ca
Êdi me nedi zulm u xerabi veşêrine
Sen gelip her yeri aydınlattınca
Artık zülüm ve haksızlığı görmez olduk

Zâlim veşiri kufr nema qet di dinê da
Cennet bu müzeyyen xemilin hûr u perine
Zülüm kayboldu, küfür kalmadı bu dünyada hiç
Cennet hazırlandı huri ve periler süslendi

4. Miraç Mucizesinin Sahibi

Miraç Hz. Peygamber'in bir gece Mekke'den Kudüs'e oradan da mahiyetini bilemediğimiz semaya yükseltilmesidir. Hz. Peygamber'in en büyük mucizelerinden biridir.¹⁵ Mela Hz. Peygamber'e verilen miraç hadisesine işarette bulunmuş ve miracın Hz. Peygamber dışında hiçbir peygambere verilmediğini belirtmiştir. Miraç hadisesinde Meleklerden Cebrail, Hz. Peygamber'e yol-
daş olmuş ve bu yolculukta ona eşlik etmiştir. Mela, Cebrail'in Allah tarafından Hz. Peygamber'e yolu göstermek için gönderilmiş özel bir elçi olduğunu dolayısıyla bu yolculuğun Hz. Peygamber için ne derece değerli bir hakikat olduğuna işaret etmiştir:¹⁶

Mi'râcê te kir kes di nekir sedrê risâlet
Qasid ji Xwudê ra bû te Cibrilê Emin e
Mîraca sen çıktın senden başka kimse çıkmadı risalette
Allah tarafından sana gönderilmiş bir elçidir Cibril-i Emin,

5. Allah Tarafından Övülmüş Şahsiyet

Mela Hz. Muhammed'in vasıflarını anlatmada yetersiz kaldığını zira kendisinin bu hususu anlamada aciz kaldığını çünkü onun bizzat Allah ve Melekler tarafından övüldüğünü belirtmiştir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber birçok ayette övülmüştür. Muhtemelen Mela burada konuyla alakalı “*Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik*”¹⁷ ve “*Sen elbette üstün bir ahlâka sahipsin*”¹⁸ ve “*Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selâm edin*”¹⁹ ayetlerine işarette bulunmuştur:

Fehma mine qâsır we neşim vesfê edâkim
Meddâh ji tera Xâliq u hindi Melekin e
Eksik olan anlayışımıdır senin vasıflarını anlatamam
Seni övenler Hâlık/Yaratan ve Meleklerdir

15 Bk. İsrâ, 1; Necm, 18; Salih Sabri Yavuz, “Mi'rac”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: 2020), (Erişim 13 Mart 2023).

16 Doskî, Şerhâ Diwanâ Melayê Cizirî, 3/381.

17 Enbiyâ, 107.

18 Kalem, 4.

19 Ahzâb, 56.

6. Kıyamet Günü Şefaatin Sahibi

Şefaate meselesi ve onun nasıl olacağı firkalar arası tartışma konusu olmuştur. Ehl-i sünnete göre kıyamet günü Allah, Hz. Peygamber'e şefaate yetkisini verecek ve o da ümmetinden özellikle günahkâr olan kişiler için şefaate bulunacaktır.²⁰ Şairleri naat yazmaya sevk eden sebeplerden biri de Hz. Peygamber'in şefaatine nail olma isteğidir.²¹ Mela da Hz. Peygamber'in şefaatine nail olmak arzulamış ve bu hususta ondan imdat istemektedir. Hz. Peygamber'e olan sevgisi dışında güveneceği herhangi bir amelinin olmadığını da belirtmiştir:

*Carek tu şefa'et ke bi navê xwe ji bu min
Lewra ku Melê xeyri te imdad tu nine
İsminle bir defa bana şefaate eyle
Çünkü Mela'nın senden başka imdadı yoktur*

Sonuç

Melayê Cizîrî'nin on beş beyitten oluşan "İro ji cemala te dilê min bi birin e" isimli şiiri, Hz. Peygamber'e bir naat şeklinde yazılmıştır. Mela şiirde Hz. Peygamber'e duyduğu sevgi ve saygıyı dile getirmiş ve Hz. Peygamber'in bazı vasıflarına işarette bulunmuştur. Tasavvuf kaynaklarında yaygın olarak işlenen konulardan biri olan Nur-i Muhammedî teması, bu şiirde de işlenmiştir. Şiirde Hz. Muhammed'in nur açısından varlığın aslı, esası ve mayası olduğu ve "kâinatın onun hatırına yaratıldığı" belirtilmiştir. Dolayısıyla Mela bu konuda tasavvuf alimlerin tesirinde kalarak Hz. Peygamber'e olan sevgi ve saygısını, Nur-i Muhammedî düşünce sistemi çerçevesinde dile getirmiştir.

Yine Mela, hidayet açısından Hz. Peygamber'in kâinatı aydınlatan bir nur misali olduğu, kendisine miraç mucizesi verildiği ve onun bizzat Allah tarafından övüldüğünü belirtmiştir. Ayrıca kendisinin Hz. Muhammed'i övmeye aciz kaldığını da itiraf etmiştir. Mela, Hz. Peygamber'in kıyamette günahkâr kimselere şefaate edeceğini ve kendisinin de onun şefaatine nail olmak istedi-

20 Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, nşr. Mustafa Dîb el-Buğâ (Beyrut: Daru İbni Kesir, 1987), "De'avât", 1; Ebu'l-Hasan el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî Müslim, *Sahîh*, nşr. Muhammed Fuad Abdülhakî (Beyrut: Dâru İhyâi Turâsî'l-Arabî, ts.), "İman", 86; Yusuf Şevki Yavuz, "Şefaate", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV, 2010), (Erişim 14 Mart 2023); Yusuf Ziya Keskin, "Hadislerle Göre Şefaate Nedir Ne Değildir?", Şefaate Nedir Ne Degildir?, ed. Ahmet Keleş (Ankara: Fecr Yayınları, 2019).

21 Çiçekler, «Na'b».

ğini, bununla beraber Hz. Peygamber sevgisi dışında herhangi bir sermayesinin olmadığını da belirtmiştir.

Allah ve Peygamber aşığı Melayê Cizîrî, bu şiirde Hz. Peygamber'in şemâilî/özellikleri betimleme hususunda Kur'ân ve sünnette yer alan birçok nassı referans olarak görmüştür. Mela'nın Hz. Peygamber tasavvuru, Ehl-i sünnetin genel bakış açısı ile uyum halinde olduğu söylenebilir. Bununla beraber özellikle Nur-i Muhammedî konusunda Sühreverdî, İbn Arabî ve Mevlâna gibi tasavvuf alimlerin tesirinde kaldığını ifade edebiliriz.

Nur-i Muhammedî konusu, Hz. Peygamber'e duyulan sevgi ve saygı neticesinde ortaya çıkmış ve zamanla şekillenmiş bir düşünce sistemidir. Amaçları Hz. Peygamber'e olan sevgi ve saygılarını ifade etmek olan şairlerin, bu hususta bazen duygusal hareket edip aşırı yüceltici ifadeler kullandıkları olmuştur. Dolayısıyla kanaatimizce Nur-i Muhammedî konusunun itikadi bir mesele olarak görülmemesi gerekmektedir. Bununla beraber Hz. Peygamber'i övme hususunda, Kur'an ve sahih sünnetin çizdiği çerçeve dışına çıkılmaması yani bu hususta ifrat ve tefritten sakınılması gerekmektedir. Duygu ve düşüncelerimizi aşırıya kaçmadan İslam'ın temel kaynaklarının belirlediği çerçeve ölçüsünde dile getirmeye özen göstermeliyiz. Dolayısıyla Hz. Peygamber'i tamamen beşer üstü bir varlık olarak betimlemekten sakınılması gerektiği kanaatindeyiz. Melayê Cizîrî gibi Allah ve Hz. Peygamber aşığı alimlerin yazdıkları şiirlerin, halk arasında Hz. Muhammed sevgisinin canlı kalmasına katkı sunduğunu ifade etmek gerekir.

Kaynakça

Alkış, Abdurrahim. *Melayê Ciziri'nin Divanında Tasavvufi Mazmunlar*. İstanbul: Nubihar, 2014.

Buhârî, Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-Sahîh*. nşr. Mustafa Dîb el-Buğâ. 6 Cilt. Beyrut: Daru İbni Kesir, 1987.

Cizîrî, Melayê. *Dîwân*. thk. Tehsin İbrahim Doski. İstanbul: Nûbihar, 2. Basım, 2019.

Çiçekler, Mustafa. «Na't». *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 32/435-437. İstanbul: TDV, 2006. Erişim 16 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nat#1>

Dârekutnî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed. *el-İlel*. thk. Mahfuzurrahman

Zeynullah es-Selefi. Riyad: Dar Tayyibe, 1985.

Demirci, Mehmet. "Hakikat-i Muhammediyye". *TDV İslâm Ansiklopedisi*.

15. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997. Erişim 27.10.2022.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/hakikat-i-muhammediyye>

Doru, M. Nesim. *Melayê Cizirî Hakikat ve Mecaz Arasında Bir Sofî'nin Portresi*. İstanbul: Nubihar, 2016.

Doskî, Anas Mohammad Sharif. "Fennu'l-medhiyye inde'l-cezerî". *Aşkın Müftüsü Mela*. ed. İbrahim Baz vd. 333-344. Ankara: Cizre Belediyesi, 2023.

Doskî, Tehsin İbrahim. *Şerhâ Diwanâ Melayê Cizirî*. Dihok: Komelegeha Ferhengê ya Ahmedê Xanî, 2018.

el-Leknevî, Muhammed Abdulhay. *el-Asâru 'l-merfû'a fi ahbari 'l-mevzu'a*. thk. Muhammed Said Zağlul. Bağdat: Mektebetu'ş-Şark, 2010.

Gürbüz, Sevda Aktulga. "İmâm Süyûtî'nin Tasavvuf Risalelerinde Yakaza Anlayışı". *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (2020), 173-200.

İbn Arrâk, Nureddin Ali b. Muhammed el-Kinânî. *Tenzihu 'ş-şeri'a*. thk. Abdulvehhab Abdullatif ve Abdullah Muhammed Sadik. 2 Cilt. Beyrut: Daru'l-kutubi'l-İlmiyye, 1399/1979.

İbnü'l-Arabî, Muhyiddin Muhammed b. Ali el-Arabî. *Fusûsu 'l-Hikem*. Kahire: Daru'l-Afâk, 2016.

İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Farac Cemaluddin Abdurrahman b. Ali. *el-Mevdû'ât*. thk. Abdurrahman Muhammed Osman. 3 Cilt. Medine: Mektebetu's-Selefiyye, 1966.

Kanarya, Bayram. "Manzûm Bir Metnin Rivayet Kaynakları Üzerine Bir İnceleme: Molla Halil es-Siirdî'nin Nehcü'l-Enâm İsimli Eserinde Rivayetlerin Etkisi". *Journal of Eastern Anatolia Social Sciences Trends Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi* 2/2 (2018), 64-79.

Keskin, Yusuf Ziya. "Hadislere Göre Şefaath Nedir Ne Değildir?". *Şefaath Nedir Ne Degildir?* ed. Ahmet Keleş. Ankara: Fecr, 2019.

Kurnaz, Cemal, "Gül", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 05 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/gul>

- Müslim, Ebu'l-Hasan el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî. *Sahîh*. nşr. Muhammed Fuad Abdalbaki. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi Turâsî'l-Arabi, ts.
- Nisâbûrî, Ebu Abdillâh el-Hakim Muhammed b. Abdillâh. *el-Mustedrak ala's-sahihayn*. thk. Mustafa Abdulkadir. 4 Cilt Beyrut: Daru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1990.
- Öz, Ruhullah. *Sufinin Akidesi (Molla Ahmed El-Cizîrî Örneği)*. Mardin: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Özdemir, Ahmet. «Melayê Cizîrî Divanında Nûr-i Muhammedî». *Aşkın Müftüsü Mela*. ed. İbrahim Baz vd. 133-150. Ankara: Cizre Belediyesi, 2023.
- Özervarlı, M. S. «Molla Cezerî», TDV İslâm Ansiklopedisi». Erişim ٢٨, ١١, ٢٠٢٢. <https://Islamansiklopedisi.org.tr/Molla-Cezeri>
- Uzuner, Ömer Sami. “Hz. Peygamber’i Rüyada Görmeye Dair Tasavvufî Yorumlar ve Ru’yet-i Nebî Hadisi Bağlamında Yusuf b. Yakub el-Halvetî’nin Risales”. *Hadis ve Siyer Araştırmaları* 7/1 (2021), 7-26.
- Yavuz, Salih Sabri. “Mi’rac”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 30/132-135. Ankara: 2020. Erişim 13 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mirac>
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Şefaat”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 38/412-415. İstanbul: TDV, 2010. Erişim 14 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sefaat#2-islamda-sefaat>
- Yıldırım, Ahmet. *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*. Ankara: TDV, 2013.
- Zivingî, Mele Ahmed Buhti. *el-Akdu'l-cevherî fi şerhi Divani 'ş-şeyh el-Cezeri*. 2 Cilt İstanbul: Nubihar, 2013.